अदृष्टपूर्व्व त्रि० न पूर्व्वं दृष्टः सह सुपेति स० परनि०। पूर्व्वमदृष्टे। "अदृष्टपूर्व्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वेति" गीता।

अदृष्टि स्त्री विरुद्धा दृष्टिः विरोधार्थे अभावार्थे वा न०त०। क्रूरदृष्टौ, सरोषवक्रदृष्टौ, दर्शनाभावे च। ब०। दृष्टिशून्ये त्रि०।

अदेय त्रि०न०त०। देयभिन्ने दानायोग्ये च। दानायोग्यञ्च पुत्रादि–"स्वं कुटुम्बाविरोधेन देयं दारसुतादृते नान्वये सति सर्व्वस्वं यच्चान्यस्मै प्रतिश्रुतमिति" याज्ञ०। "अन्वाहितं याचितकमाधिः साधारणञ्च यत्। निक्षेपः पुत्रदाराश्च सर्व्वस्वञ्चान्वये सति। आपत्स्वपि च कष्टासु वर्त्तमानेन देहिना। अदेयान्याहुराचार्य्या यच्चान्यस्मै प्रतिश्रुतम्" इत्येवं स्मृतिनिषिद्धदाने वस्तुनि "योऽदत्तं प्रतिगृह्णाति यश्चादेयं प्रयच्छतीति" तदादानमपि स्मृतौ निषिद्धम्। "मद्यमदेयमपेयमग्राह्यमिति" श्रुतिः।

अदेवत्र त्रि० न देवान् त्रायते प्रीणाति अनेन त्रै–करणे क। देवप्रीणनासाधने अन्नादौ "अदेवत्रादराधस" इति श्रुतिः।

अदेवमातृक पु० न०त०। देवमातृकदेशभिन्ने नदीवृष्ट्यम्बुसम्पन्नव्रीहिपालितदेशे। "वितन्वति क्षेममदेवमातृका" इति भार०। ["अयज्वानमदेवयुमिति" ऋ० ५,८,११।

अदेवयु त्रि० न देव याति प्राप्नोति या–कु। देवाप्रापके।

अदेश पु० न०त०। गर्हितदेशे अयोग्यदेशे च। "नादेशे तर्पणं कुर्य्यात् न सन्ध्यां नापि पूजनमिति" स्मृतिः। "स्त्रियं स्पृशेददेशे य" इति स्मृतिः। गर्हितदेशाश्च स्मृतौ दर्शिताः केचित् संगृह्यन्ते। "चातुर्व्वर्ण्यव्यवस्था तु यस्मिन् देशे न वर्त्तते। तं म्लेच्छदेशं जानीयादार्य्यावर्त्तं ततःपरम्" इति विष्णु०। "आनर्त्तकाङ्गमगधाः सुराष्ट्राः दक्षिणापथः। तथा च सिन्धुः सौवीरा एते सङ्कीर्णयोनय इति" "पद्भ्यां स कुरुते पापं यः कलिङ्गान् प्रपद्यते। ऋषयो निष्कृतिं तस्य प्राहुर्वैश्वानरं हविरिति" बौधा०। "अङ्गवङ्गकलिङ्गांश्च तीर्थयात्रां विना व्रजन्। प्रायश्चित्तं प्रकुर्वीतेति" स्मृतिः। इष्टदेशेऽपि केचित् श्राद्धतर्पणादौ विशेषतोवर्ज्याः यथा "रूक्षं कृमियुतं क्लिन्नं सङ्कीर्णानिष्टगन्धिकम्। देशं त्वनिष्टशब्दञ्च वर्ज्जयेत् श्राद्धकर्म्मणीति"। "न म्लेच्छविषये श्राद्धं कुर्य्यान्न गच्छेत्तु तं तथा नेष्टकाचरिते पितॄन् तर्पयेदिति" शङ्खलिखितौ। "परकीयगृहे यस्तु पितॄन् संतर्पयेद्यदि। तद्भूमिस्वामिनस्तस्य हरन्ति पितरो बलादिति" एवमन्येऽपि गर्हत्वयोजकाः स्मृत्याद्युक्ता वेदितव्याः। "अदेशकाले यद्दानं–तद्दानं तामसं विदु"रिति गीता।

अदैव न० दैवं वैश्वदेविकश्राद्धं तन्नास्ति यत्र। वैश्वदेविकश्राद्धशून्ये नित्यश्राद्धे। तस्य पार्व्वणेतिकर्त्तव्यतया वैश्वदेव श्राद्धप्राप्तौ "अदैविकन्तु तत् कार्य्यमिति" स्मृतौ पर्य्युदासान्नात्र वैश्वदैविकम् अधिकं नित्यश्राद्धशब्दे वक्ष्यते। अदैविकमप्यत्र। दैवं भाग्यम्। तच्छून्ये, दुर्भाग्यवति च त्रि०।

अदोष पु० दोषः स्मृत्युक्तादुरदृष्टसाधनत्वम् अभावार्थे न०त०। स्मृत्युक्तादुरदृष्टसाधनत्वदोषाभावे। न०ब०। दोषशून्ये त्रि०। अलङ्कारोक्तदोषशून्ययोः शब्दार्थयोः "तददोषौ शब्दार्थौ सगुणावनलंकृती पुनः क्वापीति" काव्यप्र०। "अदोषं गुणवत् काव्यमिति" सरस्वतीक०।

अद्म न० अद्यते देवैः अद–कर्म्मणि मन्। पुरोडाशे उज्ज्वलद०।

अद्धा अव्य० अत्यते अत् तं सन्ततं गमनं ज्ञानं वा दधाति क्विप्। याथार्थ्ये, साक्षात्कारे, स्फुटे, अवधारणे, अतिशये च। "अद्धा श्रियं पालितसङ्गरायेति" रघुः। "यस्य स्यादद्धा न विचिकित्सास्तीति" श्रुतिः। अयं स्वरादिः, चादिश्च तेनोभयस्वरता। साक्षादादिषु पाठात् अद्धाकृत्येत्यादौ समासे ल्यप्।

अद्भुत न० अततीत्यत् अव्ययमाकस्मिकार्थे तथा भाति भा–डुतच्। आकस्मिके उल्कापातादौ, आलङ्कारिकप्रसिद्धे नवरसान्तर्गतविस्मयस्थायिभावके रसभेदे यथोक्तम् "अद्भुतो विस्मयस्थायिभावो गन्धर्व्वदैवतः॥ पीतवर्णो वस्तु लोकातिगमालम्बनं मतम्। गुणानां तस्य महिमा भवेदुद्दीपनं पुनः॥ स्तम्भः स्वेदोऽथ रोमाञ्चगद्गदस्वरसम्भ्रमाः। तथा नेत्रविकासाद्या अनुभावाः प्रकीर्त्तिताः॥ वितर्कावेगसम्भ्रान्तिहर्षाद्या व्यभिचारिणः इति"। यथा "दोर्दण्डाञ्चितचन्द्रशेखरधनुर्दण्डावभङ्गोद्यतष्टङ्कारध्वनिरार्य्यबालचरितप्रस्तावनाडिण्डिमः। द्राक्पर्य्यस्तकपालसंपुटमिलद्ब्रह्माण्डभाण्डोदरभ्राम्यत्पिण्डितचण्डिमा कथमहो? नाद्यापि विश्राम्यतीति" इति॥ तद्वति त्रि०। "कस्माद्यद्भुतसम्प्राप्ते इति" ज्योति०। अद्भुतस्वरूपविभागादि "प्रकृतिविरुद्धमद्भुतवचनं प्रकृतिविरुद्धमद्भुतमापदः प्राक् प्रबोधाय देवाः सृजन्तीति" ज्योतिषतत्त्वे आथर्व्वणवाक्ये। "आपत्स्थानाय भूम्यादीनां पूर्व्वं स्वभावप्रच्यावः दैवकर्तृकोऽद्भुत"इति रघु०। तेषां त्रैविध्यादि अग्न्युत्पात शब्दे उक्तम्। "उदयति स तदद्भुतमालिभिरिति" नैष०। "तमद्भुतं बालकमम्बुजेक्षणमिति" भाग०।

अद्भुतस्वन पु० अद्भुतः स्वनो यस्य ब०। महादेवे। काशी०। आश्चर्य्यशब्दे। ब०। तथाभूतशब्दवति त्रि०।